

INDHOLDSFORTEGNELSE | Vore Kirkegårde

Hovednummer:

Agronom Sven Raunkjær: Kemisk bekæmpelse af uønsket vegetation i parker, på kirkegår- de m. m. (III)	25
Boehlke, Hans-Kurt: Samarbejde giver smukkere kir- kegårde	29

Tillæget:

Falmer-Nielsen, M.: Tanker om nutidig kirkegårdsdrift	29
Fra danske dagblade	31
Modtagne skrifter	33
Fra blade og tidsskrifter	33
Vore kirkegårdes teknik og prak- tik: Ørsted, H. D.: Betaling for gravsteders pasning og pleje. Overskud eller underskud?.....	34
Resolutioner	35

Nr. 4 . Januar 1969 . Bind 23

Tidsskrift udgivet af
Foreningen for Kirkegårdskultur

Red.: Hortonom Axel Andersen,
Taastrup.

Eksp.: Kgs.inspektør V. Rud Nielsen,
Horsens.

Tanker om nutidig kirkegårdsdrift. 718

Referat af kgs.inspektør Morten Falmer-Nielsens foredrag ved Civilhortonomforeningens kursus d. 9. okt. 1968.

Kirkegården har gennem tiderne været en talende repræsentant for tidens kultur og livsmønstre, det ses overalt i verden, intet tegner tydeligere en egnens tradition, velstand og befolkningen end kirkegården.

Således er det også i dag, en ændret indstilling til hele ceremonien om bisættelse og jordfæstelse gør sig i høj grad gældende på indstillingen til gravplads og dermed på nutidens kirkegårdsdrift.

Som kirkegårdsleder møder man denne ændrede indstilling ved bisættelsen – bisættelsen skal foregå i stilhed – de egentlig ganske hyggelige, gammel-dags begravelser, hvor venner og slægt fra nær og fjern mødtes, er efterhånden et særsyn. Man ser også denne ændrede indstilling i valget af tidspunkt – lørdag formiddag helst – endelig ikke søndag, for da skal man i sommerhuset. Dette er måske lidt hårdt sagt, men tendensen er klar: Vi står dog på et overgangsstadie.

Meget almindeligt er det, at der ikke ønskes gejstlig medvirken, idet man ikke ønsker hele det folkekirkelige ceremoniel omkring afdøde; men noget andet må sættes i stedet, altså arrangeres solosang – orgelsolo – kirkemusik m. m., et spørgsmål er, om vi er så forfærdelig langt fra englesangen på bånd.

Det ærlige og funktionalistisk bestemte begravelsesritual er overtaget ved bisættelse med påfølgende kremation, hvor det i teknisk henseende er helt uden mening. Her gør en ændret og mere realitetsbetonet indstilling sig efterhånden gældende, kisten sænkes mange steder ikke mere – urnen nedsættes uden følge m. m.

Hele denne indstilling præger således også tidens kirkegårdsdrift.

Man stiller sig da spørgsmålene, vil denne indstilling udvikle sig, vil ligbrænding gøre, at man på vore kirkegårde kan se mere og mere bort fra de funktionsbestemte krav, vil kirkegården udvikle sig til romantiske parker helt uden kirkegårdspræg, således som det kendes fra udlandet.

Her mener jeg, det må slås fast, at vore kirkegårde først og fremmest skal være funktionsdygtige begravelsespladser med præg af denne funktion, og ikke forfalde til uanstændig romantisering med tilsløring af det egentlige formål. Bøtten må snart vende, og tiden må være inde, hvor man atter vil være kirkegården bekendt og betragte den, som det helt selvfølgelig element i vort liv, den er.

Når talen er om kirkegårdsdrift, kan man naturligvis ikke generalisere, da hver kirkegård har sin særegne karakter, og det, der i det ene tilfælde er rigtigt, kan på en anden kirkegård være helt forkert. Men vore kirkegårde kan dog opdeles i et antal typer, der stort set har samme egenskaber.

Landsbykirkegården. Landsbykirkegården er en kulturarv med traditions- og egnspræg, der må værnes om med største varsomhed. Folkemindesamlere og museumsfolk kan påpege mange kuriositeter på disse gamle kirkegårde såvel med hensyn til personal- og slægtshistorie som sociale og topografiske særegenheder.

Træbestanden på landsbykirkegårdene præger landskabsbilledet og vil, efterhånden som de levende hegn svides af, vejtræer fældes og marktræer pløjes ihjel, være ene i landskabet.

Desværre er disse ting efterhånden en saga blot, driftige gartnere med effektive motorsave og sikkert velmenende, men uforstående menighedsråd har snart gjort kål på ethvert egns- og traditionspræg samt på ethvert træ over tre meters højde.

Bykirkegården præger, man vil ikke stå tilbage – steriliteten breder sig – planteskolernes udbud af stedsegrønne florerer til skade for det landskabelige element, landsbykirkegården også er.

Købstadskirkegården. Den middelstore købstadskirkegård har som oftest både landsbykirkegårdspræg og bykirkegårdspræg.

Mange steder er de gamle købstadskirkegårde omkring kirkerne nedlagt som begravelsespladser og fungerer nu som grønne pletter i bymiljøet, sine steder gjort med fin sans for det særegne miljø, disse gamle begravelsespladser kan have. Den fungerende del er som oftest placeret på jomfruelig jord og har helt karakter som bykirkegård med heraf følgende fordele og ulemper.

Bykirkegården. De følgende betragtninger er baseret på bykirkegården, hvor den igangværende udvikling er følelig og problemernes løsning påtrængende.

Bykirkegården, således som den kendes i sin almindeligste form med rækker af individuelt anlagte grave, må i dag anses for at være en illusion, som man ikke kan opretholde ret meget længere.

Interessen må i dag vendes mod de nye stemninger, som kan sammenfattes i begrebet: Den grønne, demokratiske kirkegård.

Der er flere grunde til, at vi må basere vor tids og fremtidens kirkegårdsdrift på dette begreb.

Som allerede nævnt i indledningen, spiller den ændrede pietetsfølelse en stor rolle. Man betragter i dag begravelsespladsen med andre øjne end for bare 20-30 år siden. Tiden er ikke mere til personlig gravstedspleje; fritidsinteresser som bil og sommerhus har lagt beslag på folk, og gravstedet er blevet en byrde. Denne „samvittighedsbyrde“ har kirkegårdene forstået at udnytte kommercielt, og man har på denne måde skabt en kunstig gravkultus, som, der så vidt jeg kan se, ikke ligger megen følelse bagved.

Man har oprettet abonnementsordninger for renholdelse af graven, udplantning af årstidens blomster samt granpålægning ved juletid. Mange af de mennesker, der på denne måde ved betaling af det tilsendte girokort, skaffer sig en vis fred i sindet, sætter aldrig deres ben på kirkegården undtagen juleaftensdag, hvor man skaffer sig en vis aflad for forsømmelser resten af året. Denne byrde er nu også ved at blive en økonomisk byrde, antallet af forsomte grave stiger år for år.

Ikke alene er denne gravkultus ved at overstige publikums økonomiske evne; men den er også ved at overstige kirkegårdenes formåen. De individuelt anlagte grave med deres hække og grusbelagte rodegange er dyrt og irrationelt arbejde.

Nye veje må søges, og her er ligbrændingens fremgang kommet os til hjælp med nye impulser, idet man har kunnet se bort fra en stor del af de funktionsbestemte krav, der er gældende ved kistebegravelser.

Der har været og er stadig mange overgangsstadier på vejen til idealet for vor tids kirkegård. Den efter min mening helt misforståede form, miniatureudgaven af det individuelt anlagte familiegravsted, er indgået i publikums bevidsthed som „urnegravstedet“. Denne form er vanskelig at indpasse i et harmonisk hele, og er formentlig den dyreste form at holde, hvis gravstedsplejen skal holdes på et sømmeligt plan for både gravstedsindehaver og kirkegård.

Man har tidligt i fagkredse erkendt, at denne form var uheldig, og man er i desperation i mange tilfælde havnet i den anden grøft. Der er udført estetisk fine anlæg på vore kirkegårde, men anlagt på en sådan måde, at alt for strenge og dominerende servitutter har været nødvendige for at op-

retholde harmonien – folk vil have lov at sætte blomster.

Sidst, men ikke mindst, skal nævnes fællesurnegraven, den anonyme form, der på bykirkegården er blevet en dominerende begravelsesform. I Storkøbenhavn alene foretages ca. 50 % af samtlige nedsættelser i fællesurnegraven. Jeg tror personligt ikke, at denne form, trods det store tal, er den rigtige. Forespørgsler fra pårørende om nedsættelsessted, anmodninger om flytning, placering af blomster på udvalgte steder peger på, at der er et behov for at kunne komme til selve graven.

Her finder jeg, at fællesanlægget med den individuelle markering med mulighed for en personlig prægen af hvilestedet tilfredsstillende af krav, som såvel publikum som kirkegård må stille til vor tids begravelsesplads. Det er givet, at sådanne fællesanlæg må behæftes med servitutter; men disse må være af vejledende og dirigerende art og må ikke forlede til ensretning og sterilisering af begravelsespladsen.

Tankerne om fællesanlæg har også vundet indpas på kistebegravelsesområdet. Her er fælleskistegraven et nyt begreb, der i sin enkleste form består af et registreret græsareal med flade gravligger helt i niveau med terrænet, således at en virkelig rationel vedligeholdelse kan praktiseres. Fælleskistegraven er således, som den administreres i dag, en anonym form, hvilket også må anses for utopi, da de pårørende altid vil vide, hvor kisten er nedsat.

Disse fællesgrave må anlægges således, at de ikke antager karakter af „dødsmarker“, man må ved plantning eller på anden måde tilstræbe en særlig atmosfære. Fælleskistegraven har endelig den store fordel, at den kan indpasses i ethvert eksisterende kirkegårdsmiljø.

Nutidig kirkegårdsdrift er lige så vel som enhver anden virksomhed præget af øgede lønninger og kortere arbejdstid, hvorfor arbejdstiden må udnyttes effektivt, og maskinkraften må tages i anvendelse på alle fronter.

Men en rationel udnyttelse af maskiner kræver rationelt anlagte kirkegårde.

De maskiner, man i første række må rette interessen mod, er gravmaskiner. For at kunne bruge disse kræves god tilgængelighed til arbejdspladsen, hvorfor man ved nyanlæg må tage hensyn hertil, den meget anvendte løsning på kirkegårdsproblemet, gravgården, må bl. a. herfor anses for at være passé. Vore fællesanlæg baseres på græs, og her er de motoriserede græsklippere af enhver art en uvurderlig hjælp og en helt afgørende forudsætning for en billig og rationel pleje. Til gengæld opnås ved rigtig udnyttelse af maskinerne den billigste form for vedligeholdelse overhovedet.

Konklusionen af det her fremførte må blive: Såvel på grund af den ændrede indstilling til gravstedsbegrebet som af økonomiske grunde, må vægten på vore kirkegårde i dag lægges på fællesanlæg med eller uden individuel markering af de enkelte

grave, således at anlægget tilfredsstiller de pårørendes krav om et håndgribeligt mindsted samtidig med, at de fritages for dårlig samvittighed og, at der samtidig skabes mulighed for en økonomisk og rationel pleje af arealerne.

Denne anlægsform vil også kunne indpasses i det parkmæssige miljø, som bykirkegården nødvendigvis må antage, idet den utvivlsomt vil indgå som et led i de rekreative områder; men det må slås fast, at den specielle funktion og atmosfære ikke må fordunkles derved.

Fra danske dagblade

Kirkegårdskultur. 718:712.3
„Henfarne slægter – forglem dem ej . . .“ Er overskrift for en kronik af professor Hother Paludan i Kr. Dagbl. 20/11.

Tyske krigsdøde. 718(489):725.945.2(43)
13/10. Aarhus Stiftst. Menighedsrådet i Ørsted har påny rettet henvendelse til kirkeministeriet om bistand mod flytning af flygtningene.
23/10. Randers Amtsa., Jyllands-P. De 15 flygtningegrave er nu flyttet, idet den 16. er blevet tilbage, fordi de pårørende ønskede graven bevaret på stedet.

9/11. Skanderborg Amt A. og mange fl. i de følgende dage. 5500 tyske grave flyttet og arbejdet er nu afsluttet, således at de i alt 26.000 grave nu er samlet på 34 kgd.e mod før 480.

Danske. 718(489):725.945.2(489)
14/11. Politiken. Frihedskampens Veteraners udvalg til undersøgelse af danske modstandsfolks grave vil i det nye år indstille til kirkeministeriet om fredning af ca. 1000 grave.

Askefællesgrave. 718(489):726.83
17/11. Berl. Tid. Forfatteren Carl Østen sender åbent brev til kirkeministeren og kræver „ukendte“s gravsted på alle kgd.e

Høje Taastrup. 718(489.11)
30/10. Kr. Dagbl. Et nyt kapel er indviet. (Arkt. Rolf Graa og prof. Mogens Koch).

Kildebrønde. 718(489.11)
14/9. Roskilde Dagbl. Kgd. skal udvides i 2 tempi, en mindre nu samtidig med en parkeringsplads, senere en større. (Havearkt. Breinholt Nielsen).

Egebæksvang. 718(489.12)
29/10. Nord-Aktuelt. Kgd. er ved at være fuldt belagt.
6/11. Helsingør Dagbl. En ny kgd. skal anlægges.

Farum. 718(489.12)
21/9. Fr.borg Amtsa. 23/9. Nord-Aktuelt. Kgd. udvidelsen udbydes i offentlig licitation.
20/10, 12/11. Fr.borg Amtsa., 13/11. Nord-Aktuelt. Licitationens dyreste tilbud var 573.400 kr.,

billigste 363.142 kr. Udvidelsesplanerne er ikke godkendt endnu af de lokale myndigheder.

Hellebæk. 718(489.12)
1/12. Fr.borg Amtsa. Grund til ny kgd. er sat på byplanen.

Hørsholm. 718(489.12)
24/9, 28/9. Fr. Amtsa. Kgd. foreslås udv. med 9.530 m², der skal tages i brug ind i 1970'erne. Arealet er erhvervet for år tilbage.

Karlebo. 718(489.12)
20/9. Fr.borg Amtsa. Istandsættelse af kgd. udføres efter licitationstilbud 34.104 kr. + ca. 4.000 kr. til planter.

Fårevejle. 718(489.13)
18/9. Holbæk Amt Venstrebl. Menighedsrådet har anmodet sognerådet, om kommunens vejudvalg vil udføre vejanlæg til den nye kgd.sudv. nedenfor den nuv. kgd.

Gørlev. 718(489.13)
3/10. Sjællands T. Ud. af kgd. med 120 gravpl. er igangsat, og en mur svarende til den øvrige kgd.s skal bygges. Udgift ca. 60.000 kr.

Holbæk, Skt. Nikolai. 718(489.13)
11/9. Holbæk Amt Venstrebl. Toiletbyggn. med redskabs- og folkerum er projekteret. (Arkt. Monrad Hansen).

Kvislemark. 718(489.14)
15/11. Vordingborg Dagbl.-Præstø A., 16/11. Sjællands T. Menighedsrådet har drøftet regulering af grave og gange.

Pedersborg. 718(489.14)
25/10. Ringsted Dagbl., Sjællands T. Ud. af kgd. har ikke fundet en løsning, men man har foreslået 4 forskellige muligheder, alle med græs og fladt nedlagte gravsten.

Sorø. 718(489.14)
22/10. Sjællands T. Igang sættelsestilladelse til opførelse af en ny kgd.smur for enden af Absalonsgade.

Fensmark. 718(489.15)
22/11, 27/11. Vordingborg Dagbl.-Præstø A. Den gl. kgl. ved kirken udvides med 360 pladser, og der opføres redskabsrum og toiletter. På nyt budget er afsat penge til parkeringsplads ved kgd.en ved Herlufmaglevej.

Næstved. 718(489.15)
12/9. Præstø A. En askefællesgrav drøftes indrettet på Østre kgd.

St. Heddinge. 718(489.15)
25/9. Kr. Dagbl. Menighedsrådet har vedtaget at anlægge en ny urnekgd. på den gamle kgd. omkr. kirken, hvor der ikke længere sker begravelser.

Birkende. 718(489.21)
13/11. Fyens Stiftst. Da der kun er ledige gravplad-

ser til et par års forbrug, har sognerådet overdraget menighedsrådet et kommunalt jordareal vest for annekskgd.en til udvidelse.

Hårby. 718(489.21)
21/10. Svendborg A. Under gravearbejder har man fundet et ikke aldersbestemt monument af brændte sten muret med kalkmørtel. Det er det andet af den slags, man har fundet; det blev dækket til for senere undersøgelse.
1/12. Fyns T. Til kgd.sudvidelse er købt 3500 m² jord grænsende op til kgd.en.

Odense. 718(489.21)
6/11. Svendborg A. Taksterne for renholdelse og grandækning af gravsteder forhøjes med 10 %.

Øksendrup. 718(489.22)
20/10. Fyens Stiftst. Nyt kapel til afløsning af det gamle opføres.

Kettinge. 718(489.31)
22/11. Loll. F. Venstrebl. Kgd. udvides med 80 pladser tillagt kgd.en af præstegårdshaven.

Sakskøbing. 718(489.31)
9/11. Ny Dag, 12/11. Loll. F. Folkebl. Menighedsrådet har ansat gartner K. E. Villebæk, Nykøbing F. som kgd.sgartner fra 1. nov. Den tidl. graverbolig indrettes til kgd.skantor og folkerum.

Brarup. 718(489.32)
7/11. Loll. F. Venstrebl., 8/11. Ny Dag. Menighedsrådet køber 2644 m² til udv. af kgd.en.

Stubbekøbing. 718(489.32)
7/10. Loll. F. Venstrebl., Loll. F. Folkeblad. Kgd.sudvidelsen på 4282 m² med 495 grave er næsten færdig. Udgiften har været ca. 60.000 kr. (Havearkt. kgd.sinsp. Jens Birksø og K. E. Villebæk).

Dronninglund. 718(489.41)
23/9. Aalborg Amtst. Udvidelse er indviet.

Sdr. Tranders. 718(489.43)
1/10. Aalborg Stiftst., 2/10. Aalborg Amtst. Ved licitationen over den 10.000 m² store udv. var indkommet 4 tilbud; laveste 172.270 kr., højeste 245.294 kr. (Havearkt. Roland Declercq).

Ulstrup. 718(489.43)
11/9. Aalborg Amtst. Kgd. skal udvides mod øst, planer er indsendt til godkendelse.

Egå. 718(489.44)
2/10. Aarhus Stiftst., 7/10. Kr. Dagbl. Udvides i øjeblikket med 4.600 m², idet en gård nedrives; senere skal endnu en gård vige, og udvidelsen vil omfatte 10.000 m². Desuden vil parkeringsplads blive anlagt. Arbejdet frilægger kirken på en smuk måde.

Handrup. 718(489.44)
17/11. Aarhus Stiftst. Menighedsrådet har købt et areal bag kgd. til udvidelse og for at holde sommerhusbebyggelse på afstand!

Randers, Nordre kgd. 718(489.44)
26/11. Folkebl. for Randers og Omegn. 2 nye urenhaver skal indrettes. Den ene bliver med græs og brosten, den anden traditionel med individuelle grave. Udgift 41.000 kr.

Skjødstrup. 718(489.44)
16/11. Randers Amtsa., Aarhus Stiftst. Med kgd.s nuværendes størrelse på 9.000 m² har man med 4 m²/indbygger gravsteder indtil 1976, men man ønsker allerede nu at reservere 11.000 m² af præstegårdsjorden.

Grønбæk. 718(489.45)
24/10. Kr. Dagbl. Kgd.s nordl. del reguleres.

Lemvig. 718(489.45)
16/11. Ringkøbing Amts Dagbl. 16 tyske grave er blevet flyttet, så alle 64 grave nu ligger samlet i et fælles anlæg.

Bording. 718(489.46)
9/9. Kr. Dagbl. Kgd.sudv. blev indviet 15/9.

Grove. 718(489.46)
6/11. Holstebro Dagbl., 7/11. Herning Folkebl. Den tyske kgd. ved Kølvrå, der ved tilflytning nu er forøget med 1000 gravpladser, bliver nu forsynet med vand og elstrøm. Kgd. blev anlagt efter krigen, og der begravdes ca. 360 flygtninge fra lejren ved Karup Flyveplads.

Hygum. 718(489.46)
1/11. Jyske T. Nyt ligkap. er opført. Udgift godt 40.000 kr.

Nr. Vium. 718(489.46)
19/10. Ringkøbing Amts Dagbl. Et nyt kapel skal opføres syd for kirken, planen venter på godkendelse. (Arkt. E. Draiby).

Sevel. 718(489.46)
30/9. Holstebro Dagbl. Udgiften til udv. af kgd. bliver ca. 30.000 kr.

Tarm. 718(489.46)
12/10. Vestkysten, Ringkøbing Amts Dagbl., 15/10 Ringkøbing Amts Dagbl., Vestkysten, 2/11. Vestkysten. Menighedsrådet ved Tarm kirke, der er filialkirke til Egvad kirke, skønner, at der kun er gravstedsplads til ca. 6-7 års brug. Man ønsker derfor at sikre plads til en kgd., idet der kun er et mindre velegnet areal til rådighed til udv. Sognerådet har enstemmigt foreslået i stedet at gøre Egvad kgd. til fælleskgd. for hele sognet. Menighedsrådet har tiltrods herfor besluttet at arbejde med en ny kgd. som første alternativ.

Vind. 718(489.46)
23/10. Kr. Dagbl., 26/10. Aktuelt. Et ligkapel under opførelse er af kirkeministeriet krævet nedrevet, fordi der ikke var indhentet byggetilladelse fra fredningsmyndighederne.

Horning. 718(489.47)
26/11. Aarhus Stiftst., 30/11. Kr. Dagbl., 1/12.

Aarhus Stiftst. Nyt ligkapel og kgd.sudv. er indviet 1/12. (Arkt. Flemming Seirsén, havearkt. V. Rud Nielsen).

Låsby. 718(489.47)
15/10. Kr. Dagbl. Der skal mures nye piller og op-sættes ny låge ved indgangen fra syd.

Søften. 718(489.47)
27/11. Skanderborg Amts A. Kgd. skal nu udvides, arealet købt for 8 år siden.

Juelsminde. 718(489.48)
7/9. Horsens Folkebl. Udvidelsen af kgd. er stødt på vanskeligheder, idet bestemmelser vedr. fredskovspligt for arealet kun på visse betingelser var ophævet.

Kolding. 718(489.48)
5/9. Kolding Folkebl. Kolding kommune overvejer at overtage begravelsesvæsenet fra fællesudvalget af menighedsråd. Overvejelserne har perspektiv ind i fremtiden, når Kolding fra 1/4 1970 indlemmer 7 omegnskommuner, så der bliver 14 kgd.e inden for kommunegrænsen.

Nustrup. 718(489.61)
27/11. Dannevirke. Kgd.sudvidelsen mod vest med 3000 m², incl. 125 m nyt dige kom til at koste 110.000 kr.

Havnbjerg. 718(489.64)
24/10. Kr. Dagbl. Et projekt til regulering af kgd.s gamle del er udarbejdet.

Nexø. 718(489.7)
15/10, 28/11. Bornholms T. Byrådet har overdraget en del af Lystskoven til menighedsrådet til brug for kgd.sudv. Arbejdet med indhegning af arealet er påbegyndt.

Modtagne skrifter

Væverens grav. 820

I Hasselbalchs kulturbibliotek er udkommet Seumas O'Kelly: Væverens Grav.

O'Kelly er født i Loughrea, County Calway i Irland 1880. Han var redaktør, skrev komedier og noveller. Væverens Grav, der udkom 2 år efter hans død i den irske frihedskamp 1918, skildrer på dramatisk vis enken efter landsbyvæveren Mortimer Hehir's bestræbelser for at finde sin mand det sidste hvilested på den næsten forladte kirkegård Cloon na Morav, De dødes Eng, hvor ingen registrering har fundet sted, og al gravudvisning derfor må finde sted efter gamle folks hukommelse. En tragikomisk kontrast til vore velordnede kirkegårdsforhold. Beskrivelsen af den gamle kirkegård er levende og interessant.

(O'Kelly, Seumas: Væverens Grav. Oversat af Knud Holst. Forord af Jørgen Andersen. Hasselbalchs Kulturbibliotek nr. 268. Steen Hasselbalchs Forlag, København 1968).

Fra blade og tidsskrifter

Udstilling af gravmæler.

718:726.825.1/4:061.42(494)

I Schaffhausen i Schweiz afholdtes fra 20. sept. til 17. nov. en udstilling af gravmæler. 30 kunstnere har skabt 48 gravmæler, som var opstillet på Schaffhausen Waldfriedhof. Det er tanken, at vise udstillingen i andre byer i de følgende år. (Kunst und Stein 13(1968)4:43-49,5:22-23,27; Steinmetz und Steinbildhauer 84(1968)11:410-20; Friedhof u. Denkmal 13(1968)5:1-3,7-16.)

Landsbykirkegårdene i Hahn og Hude. 718(43)

Inden Arbeitsgemeinschaft Friedhof und Denkmal (AFD) besøgte København i juni studerede de også kirkegårde omkr. Bremen, bl. a. de to landsbykirkegårde i Hahn og Hude.

Hahn kgd. er anlagt samtidig med kirken, der blev bygget for 12 år siden. Planlæggeren var Gartendirektor Ahlers.

Hude kgd. ligger omkring den gamle kirke fra ca. 1250 med gammel kgd. og to udvidelser, een fra 1931 med hække og hoved mod hoved-belægning og anden udvidelse fra 1960 som „grøn“ kgd., denne sidste forestået af Joakim Winkler. (Friedhof und Denkmal 13(1968)4:5-12, foto og planer; Deutsche Friedhofskultur 58(1968)11:164-65 foto.)

Öjendorf - Hamburgs nye kirkegård. 718(43)

Hamburg har nu 3 store centralkirkegårde, Ohlsdorf (1877) med 404,6 ha, Altona (1923) med 61 ha og nu Öjendorf med 190 ha.

Arealet blev erhvervet 1930 og beplantningen fandt sted i 1931; men først i 1959 påbegyndtes det egentlige anlægsarbejde med bygning af et kompleks med 3 kapeller og krematorium, administrationsbygning og en personalebygning med minderum for urnenedsættelser, veje, indretning af gravfelter, afløbsledninger, vandledninger o.s.v.

Gartnerafdelingen var projekteret delt op i 4 afdelinger eftersom udbygningen finder sted; men for øjeblikket overvejer man at overdrage det meste gartneriske arbejde til gartnerkooperationer.

Gravfelterne er formet som cirkler med en diameter på ca. 30 m rummende 100-150 gravsteder, de er afgrænset til nabofelter af tætte træplantninger, der har antagelige dimensioner, takket være den anselige alder af næsten 30 år. Hvert gravfelt har sin egen karakter og udformning, og deres størrelse muliggør en hurtig belægning og dermed hurtig retablering af anlægget.

Vejene stråler stjerneformet ud fra kapel- og krematorieanlæg og giver derfor en glimrende orienteringsmulighed. Ved forbindelsesvejene til gravfelterne er repræsentative grave, der er vanskelige at indpasse i de enkelte gravfelter, anbragt. De første begravelser fandt sted i 1958, idet en samling af italienske krigsofre fandt sted på denne kirkegård.

Omkostningerne for den del, der nu er færdig,

beløber sig til 11.350.000 DM. (Deutsche Friedhofskultur 58(1968)6:91-96 plan, foto.)

Sveriges fremskridtskirkegårde. 718(485)

Den tyske kirkegårdslederforening var i juni på genvisit i Sverige og besøgte kirkegårde i Vaxjö, Jönköping, Huskvarna, Motala, Eskilstuna, Örebro og Västerås. Mange gode billeder og data fra de forskellige byer. (Deutsche Friedhofskultur 58 (1968)7:108-14; 8:123-35.)

Nolbykyrkogården i Alingsås. 718(486.2)

En ny kirkegård er snart færdig til at tages i brug. Planen, der blev udformet af arkitekt Åke Porne, blev tegnet i 1959 og godkendt i 1960. Den nye kgd. ligger 1,5 km øst for stadens centrum og består af et skovområde og en åben del; men det er også omgivet af skov på tre sider. Desværre bliver den gode udsigt, der nu er mod byen, snart spærret af ret høje boligkarréer.

Skovområdet anvendes næsten uændret som skovkgd., og der gøres bestræbelser for ikke at ændre skovkarakteren. Gravmælerne skal fortrinsvis være jernkors, en række typetegninger er udført.

På den åbne del er anlagt gravgårde omgivet af hække. På overgangen mellem skov og den åbne del er krematoriet anbragt. (Ignis 40(1968)6-7:108-9.)

Jönköping, östre kirkegård. 718(486.4)

På den nye del af östre kirkegård opføres en klokkestabel i beton, der skal bære en 500 kg tung klokke. Ringningen bliver elektrisk og skal kunne betjenes på et hvilket som helst sted på kirkegården ved hjælp af radiosignaler. (Ignis 40(1968)6-7:110.)

Torsås. 718(486.4)

Den nye kirkegård med 400 gravpladser efter havearkitekt Harry Kolbys plan er nu færdig. (Ignis 40(1968)6-7:110.)

Göteborg. 718(486.5)

Göteborgs begravelsesvæsen er en kirkeligt administreret institution med ikke mindre end 23 ibrugværende kirkegårde. Gennem kommuneindlemmelser er antallet kommet op på dette store tal, men også befolkningstilvæksten har krævet anlæg af store centralkirkegårde, bekendte vil Västra og Kvibergkirkegårdene være, den nyeste er Friedhem i den nordlige bydel Hissingen, den er på 86 ha. Endnu har den ikke fået kapel, men kun et midlertidigt, nemlig en vandrekirke, senere skal opføres kapel og krematorium. Også længere nordud i ganske nyinkorporerede sogne som Angered-Bergum projekteres en ny kgd. og i syd, hvor Västra kgd. er ved at være belagt, findes ikke tilgængeligt jord, hvorfor man undersøger et jordområde, som omfatter dele af Askim kommune og Mölndal by. (Ignis 40(1968)6-7:104-7.)

Södertälje. 718(487.3)

I interview med kirkegårdschef Åke Bergström berettes om byens 18,5 ha store kirkegård ved

Stockholmsvägen. Her er også krematorium, og en udvidelse er under udførelse, der skal skaffe byen begravelsesplads nok til de første 25 år. (Viola 74 (1968)38:20.)

Vintrosa. 718(487.5)

Til efteråret kan den nye kirkegård indvies. Havearkitekt Samuel Kaldén tegnede planen i 1963. Det nye areal ligger syd for den ældre kgd. (Ignis 40(1968)6-7:111.)

Vore kirkegårdes teknik og praktik

718:726.821:712.3

Betaling for gravsteders pasning og pleje. Overskud eller underskud?

Af kgd.sinspektør H. D. Ørsted.

Vedligeholdelse af gravsteder betragtes i almindelighed som noget, der skal hvile i sig selv. Det er noget, man overlader til kirkegårdens graver eller kirkegårdens forvaltning, noget, man betaler for (eller betaler sig fra), og som derfor bør kalkuleres, så det ikke giver underskud.

Hvor en graver forestår vedligeholdelsen for egen regning, giver spørgsmålet næppe anledning til større spekulationer. Her er alene tale om hans eller en medhjælperes arbejds løn plus en andel i afskrivning af værktøj, bortkørsel af affald, feriepenge, ATP, forsikring o. l. Han vil forholdsvis nemt kunne beregne en takst, der foruden de faste udgifter levner en rimelig fortjeneste til ham selv. Anderledes på de større og helt store kirkegårde, hvor betydelig flere faktorer spiller ind.

Foruden de for graverens vedkommende nævnte faktorer må regnes med andel i lønninger for såvidt angår assistent, overgartner, inspektør, kontorpersonale samt porto, papir, telefon m. v.

Mens udgiften til gartnerens lønning kan beregnes ud fra deres arbejds sedler – for såvidt de er specificeret og bl. a. angiver de timer, der anvendes til arbejde på gravstederne – er det mere kompliceret for de faste lønninger, der må beregnes efter et skøn, ofte en procentvis fordeling af den samlede aflønning, ligesom porto, papir, telefon, forsikring o. l. må beregnes skønsmæssigt.

Hvor stor en andel af assistentens, overgartnerens, inspektørens og kontorpersonalets lønninger bør nu henføres til gravstedernes udgiftskonto? Er 20 % for lidt? er 60 % for meget?

Det er klart, at det får indflydelse på udgiftssiden, om man bevæger sig i laveste eller øverste plan af „bedste skøn“, og det kan vel også variere noget fra sted til sted.

Her – i Holbæk – har vi altid, når budgettet viste tendenser i retning af underskud på gravste-

dernes konto, hævet taksterne med 10 – 15 – 20 % alt efter omstændighederne.

Renholdelsestaksten har siden 1/1 1967 været 82 kr. for et dobbelt gravsted (6 m²), for grandækning 38 kr., og øvrige takster i forhold hertil.

I år har vi for første gang projekteret med et underskud uden at søge det bortelimineret ved en takstforhøjelse.

Er det nu rimeligt?

Herimod taler umiddelbart ideen om, at dette arbejde skal hvile i sig selv og ikke give underskud.

Men andre synspunkter siger noget andet:

1) Gartnerne renholder ikke alene de gravsteder, for hvilke den fastsatte takst betales, men også de gravsteder, der måtte være ryddet på grund af forsømmelighed og endvidere gravsteder, som er hjemfaldne og klar til at tages i brug på ny. Alle disse pladser skal naturligvis holdes i samme ordentlige stand som de, for hvilke der betales, men de giver ingen indtægt og belaster derfor budgettet.

2) Fordelingen af de faste lønninger kan være forkert (for høj). Hvem kan vide det med sikkerhed? Man kunne så henføre en mindre lønmasse til gravstedernes udgiftskonto og fordele differencen til øvrige konti. Men det kan næppe være rigtigt at ændre ved „bedste skøn“, bl. a. fordi man derved forflygtiger sammenligningsgrundlaget fremover.

3) Kirkegårdene er en social foranstaltning, og man ser gerne, at alle, som ikke selv ønsker eller magter det, overlader gravstedets pasning og pleje til kirkegårdens forvaltning.

4) Mange ældre mennesker – folkepensionister – står som gravstedsindehavere, og når en ægtefælle dør, vil økonomien ofte blive strammet for den efterlevende. Ud fra sådanne synspunkter ønsker man ikke taksterne højere end absolut nødvendigt. Der til kommer, at høje og absolut lønnende takster giver private anlægsgartnere, der ikke har de betydelige administrationsomkostninger, større chancer og interesse i at konkurrere på dette område, hvad ingen kirkegårdsleder kan være interesseret i. Endelig bør man vel ikke ved en høj og stram takstpolitik ligefrem indbyde til at vælge ligbrænding og urnegrav eller fællesgrav frem for et almindeligt familiegavsted.

Dette valg bør være frit og kunne afgøres ud fra andre kriterier end rent økonomiske. Forskellen bør derfor ikke være afskrækkende stor.

På gravstedernes udgiftsside figurerer foruden lønninger, indkøb af gran, planter, sten, fliser, klinker m. m., og disse ting må naturligvis sælges med en rimelig avance.

Ovenstående skulle da blot tjene til at vise, at ønsket om balance på det arbejde, der udføres for betaling på gravstederne godt kan være opfyldt, selvom gravstedernes konto såvel i budget som i regnskab udviser et underskud.

Resolutioner

Kirkeministeriets skriv. af 2/4 1964 (til biskoppen over Fyens stift) om, *hvorvidt der, forinden der foretages begravelse her i landet af en dansk statsborger, der er afgang ved døden i udlandet, kræves anmeldelse til en dansk skifteret.*

I et med Deres Højærværdigheds erklæring af 15. januar 1964 hertil indsendt andragende har residerende kapellan ved A. kirke O.O. forespurgt, hvorvidt der, forinden der foretages begravelse her i landet af en dansk statsborger, der er afgang ved døden i udlandet, kræves anmeldelse til en dansk skifteret.

Det fremgår af sagen, at skibsdreng N.N., der omkom ved skibsforslis i Østersøen, og hvis lig blev indbragt til Travemünde i Tyskland, på rederiets foranledning blev begravet på A kirkegård den 20. december 1963, og at begravelsen skete, uden at der forelå attest fra en dansk skifteret, men kun de af de tyske myndigheder i anledning af dødsfaldet og ligsynets hjemtransport udfærdigede attester.

I denne anledning skal man efter stedfunden brevveksling med justitsministeriet meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at det følger af kirkeministeriets cirkulære af 5. september 1940 angående forevisning af skifteretsattest ved begravelse af personer, der er døde i udlandet, men havde bevaret deres bopæl her i landet, at der i et tilfælde som det i sagen omhandlede skal foreligge en attest fra en dansk skifteret, forinden begravelsen finder sted.

Kirkeministeriets skriv. af 23/5 1964 (til stiftsøvrigheden over Helsingør stift) om, *hvorvidt samtlige de i en kirkegårds takstregulativ indeholdte takster kan fastsættes til et grundbeløb med tillæg af det til enhver tid gældende honorartillæg.*

I et med stiftsøvrighedens erklæring af 2. april 1964 hertil indsendt andragende har A sogns menighedsråd med henblik på en forestående revision af takstregulativet for A kirkegård forespurgt, om der måtte være noget til hinder for, at samtlige regulativets takster fastsættes til et grundbeløb med tillæg af det til enhver tid gældende honorartillæg, således at taksterne derved automatisk pristalsreguleres.

Således foranlediget skal man meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at ministeriet ikke finder det begrundet at lade alle takster i et kirkegårdsregulativ automatisk pristalsregulere, og at man derfor i overensstemmelse med det af stiftsøvrigheden ved sagens forelæggelse anførte må nære betænkelighed ved et takstregulativ, hvori alle takster er fastsat til et grundbeløb foruden det til enhver tid gældende procenttillæg.

Kirkeministeriets skriv. af 2/6 1964 (til stiftsøvrigheden over Århus stift) *hvorved stadfæstes vedtaget for kirkegårdene og begravelsesvæsenet i Randers og hvori det udtales, at kirkegårdenes takstregulativ skal forelægges ministeriet til stadfæstelse.*

I et med stiftsøvrighedens erklæring af 27. fe-

bruar 1964 hertil indsendt andragende har Randers byråd anholdt om ministeriets godkendelse af det hoslagt tilbagefølgende reviderede forslag til en ny vedtægt for kirkegårdene og begravelsesvæsenet i Randers.

Byrådet har derhos på ny anholdt om, at kravet om, at kirkegårdenes takstregulativ skal forelægges kirkeministeriet til stadfæstelse, må blive frafaldet.

I anledning heraf skal man meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at ministeriet herved godkender det nu foreliggende vedtægtsforslag, der i overensstemmelse hermed er forsynet med ministeriets stadfæstelsespåtegning.

Nogle trykte eksemplarer af den nye vedtægt forventes til sin tid indsendt hertil.

Derimod finder ministeriet fremdeles ikke at kunne frafalde kravet om, at kirkegårdenes takstregulativ skal forelægges ministeriet til stadfæstelse, idet det følger af de gældende lovbestemmelser, at takstbestemmelserne som en del af kirkegårdsvedtægten skal approberes af ministeriet. Der henvises i denne forbindelse til, at kirkeministeriet i forhold til de kommunalt administrerede kirkegårde varetager de funktioner, der ifølge loven er henlagt til stiftsøvrighederne for så vidt angår de øvrige kirkegårde, jfr. § 23, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 455 af 23. september 1947 af lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m. v. og § 21 i kgd. anordning af 20. september 1953 om kirkegårde.

Kirkeministeriets skriv. af 10/7 1964 (til stiftsøvrigheden over Fyens stift) ang. *stadfæstelse af en ny vedtægt for Odense kommunes kirkegårdsforvaltning*.

Under henvisning til tidligere brevveksling, senest stiftsøvrighedens skrivelse af 20. maj 1964 angående stadfæstelse af en ny vedtægt for Odense kommunes kirkegårdsforvaltning skal man meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at ministeriet herved stadfæster det hoslagt tilbagefølgende vedtægtsudkast, der er godkendt i Odense byråds

møde den 12. maj 1964. Vedtægten er i overensstemmelse hermed d. d. forsynet med ministeriets stadfæstelsespåtegning.

Med hensyn til spørgsmålet om fastsættelsen af taksterne for kirkegårdenes benyttelse m. v. bemærkes, at da takstregulativet må anses som en bestanddel af vedtægten jfr. lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde § 23, stk. 1, og da vedtægten ifølge gældende lovbestemmelser skal approberes af ministeriet, må man fastholde, at ændringer i takstregulativet skal forelægges ministeriet til godkendelse. Man skal i denne forbindelse anføre, at tilsvarende afgørelse er fastholdt af ministeriet i forbindelse med de stedfundne revisioner af vedtægterne for begravelsesvæsenet i Esbjerg, Aalborg og Randers.

Skive kirkegårde

Stillingen som kirkegårdsinspektør ved Skive kirkegårde er ledig pr. 1. marts 1969 og kan søges af velkvalificeret kirkegårdsuddannet gartner med gode lederevner og erfaring i kirkegårdsadministration.

Stillingen er honorarlønnet og aflønnes med en bruttobegyndelsesløn, der svarer til 10. lønningsklasse i Folkekirkens lønningslov, der med de pr. 1. oktober 1968 godkendte lønninger andrager kr. 43.698 incl. stedtillæg. Anciennitet fra tidligere stilling kan evt. medtages.

Efter 2 års tilfredsstillende prøvetid vil der evt. søges oprettet en pensionsordning efter statens regler, eller stillingen vil blive søgt ændret til en tjenestemandstilling.

Skriftlig ansøgning sendes til formanden for Skive menighedsråd senest 1. februar 1969.

Fru Ebba Lakjer,
Solvangs Allé 3, 7800 Skive.

GENTOFTE KOMMUNE

Kirkegårdsinspektør

Stillingen som inspektør ved Hellerup Kirkegård er ledig pr. 1. april 1969 og kan søges af personer, der er uddannet inden for kirkegårdsvæsen, såvel i gartnerisk som i administrativ henseende.

Stillingen aflønnes efter Gentofte Kommunes 10. lønklasse med 18.660 kr. årlig, stigende hvert 3. år til 22.290 kr. årlig, der opnås efter 6 års tjeneste. Til de nævnte beløb kommer dyrtidstillæg, overenskomststillæg m. v., således at begyndelseslønnen efter fradrag af pensionsbidrag for tiden andrager 39.564,65 kr. årlig og slutlønnen 49.341,59 kr. årlig.

Efter 1 års tilfredsstillende prøvetid kan fast ansættelse som tjenestemand forventes.

Anciennitet fra tidligere tjenestemandstilling kan eventuelt medtages.

Skriftlig ansøgning bedes senest den 31. januar 1969 rettet til *Gentofte Kommunalbestyrelse, Rådhuset, Charlottenlund*.
